

Ο κλήρος κατά τις πολιτικές εξελίξεις της Ελληνικής Επανάστασης: Η Β' Εθνοσυνέλευση και ο εμφύλιος πόλεμος

Αφιέρωμα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους / Ιστορία

Σωτήριος Μυλωνάς, Υποψήφιος Δρ. Θεολογίας

Η Β' Εθνοσυνέλευση έλαβε χώρα στο Άστρος^[1] περί τα τέλη Μαρτίου 1823^[2]. Κύριο χαρακτηριστικό των εργασιών της ήταν η όξυνση των πνευμάτων και η ένταση μεταξύ των Προκρίτων και των στρατιωτικών^[3]. Ο ρόλος της Εκκλησίας είναι εμφανής, από τη στιγμή που το προεδρείο αποτελούνταν από τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη ως πρόεδρου και Βρεσθένης Θεοδώρητου ως αντιπροέδρου. Μάλιστα, μέρος των εκλεγμένων βουλευτών από τους πληρεξούσιους που είχαν σταλθεί ήταν κληρικοί. Ρητή διάταξη του εσωτερικού κανονισμού της Συνέλευσης επέτρεπε ξεκάθαρα την παρουσία κληρικών στις εργασίες της^[4]. Κάνοντας τη διάκριση μεταξύ των πληρεξούσιων και των βουλευτών καθίσταται σαφές ότι στο Βουλευτικό Σώμα στην πρώτη περίοδο της Συνέλευσης συμμετέχουν κληρικοί, όπως ο Παλαιών Πατρών Γερμανός^[5] με το αξίωμα του βουλευτή Πελοποννήσου, ο ιεροδιάκονος Γρηγόριος Κωνσταντάς^[6] ως βουλευτής Δημητριάδος^[7]. Στην Α' Εθνοσυνέλευση ο

Ιεροδιάκονος Γρηγόριος Κωνσταντάς είχε την ιδιότητα του συνηγόρου της επαρχίας Δημητριάδος και όχι του παραστάτη[8] και ο ιερομόναχος Βενιαμίν ο Λέσβιος ήταν βουλευτής Πελοποννήσου[9]. Ο τελευταίος δε συμμετείχε στην Α΄ Εθνοσυνέλευση[10], απλά είχε εκλεχθεί από τη Συνέλευση της Πελοποννήσου ως μέλος της Εθνικής Βουλής[11].

Στη δεύτερη περίοδο των εργασιών της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, πάλι ο κλήρος παίζει το δικό του πολιτικό ρόλο με την παρουσία του επισκόπου Βρεσθένης Θεοδώρητου, ως βουλευτή του Μυστρά[12], που ενώ ήταν Αντιπρόεδρος της Συνέλευσης έκανε χρέη Προέδρου[13]. Επίσης, στην Εθνοσυνέλευση συμμετείχαν και άλλοι επίσκοποι ως βουλευτές, συγκεκριμένα ο Επίσκοπος Μεθώνης, Ναυαρίνου και Νεοκάστρου Γρηγόριος ως βουλευτής Νεοκάστρου[14] και ο Μητροπολίτης Άρτης και Ναυπάκτου Πορφύριος ως Βουλευτής Ζυγού[15]. Συμμετείχαν, επίσης, ο αρχιμανδρίτης Γεράσιμος Παγώνης, που εκλέχτηκε πληρεξούσιος και βουλευτής δυτικής Σπάρτης το 1823[16] και οι πρεσβύτεροι Θεόδωρος Οικονόμος Κανελλόπουλος βουλευτής Μεθώνης[17], Νικόλαος Οικονόμος βουλευτής Ανατολικής Σπάρτης και ο Θεόφιλος Καίρης βουλευτής Άνδρου[18].

Στην τρίτη και τελευταία περίοδο των εργασιών της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, συμμετέχουν κληρικοί βουλευτές, αρχής γενομένης από τον επίσκοπο Βρεσθένης ως βουλευτή Μυστρά[19], που εκλέχτηκε πάλι αντιπρόεδρος του σώματος[20], τον επίσκοπο Καρύστου Νεόφυτος ως βουλευτή Καρύστου[21], τον Θεόφιλο Καίρη ως βουλευτή Άνδρου[22] και τον ιερέα Δημήτριο Γρίβα ως βουλευτή Μεθώνης[23].

Επίσης, οι πολιτικοί είχαν ένα αριθμητικό προβάδισμα έναντι των στρατιωτικών, αφού στο Προεδρείο συμμετείχαν ο Θ. Νέγρης που είχε καθήκοντα γραμματέα και ο Γιατράκος του φρουράρχου. Οι κατευθυντήριες γραμμές χαραχτήκαν από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο[24]. Σημαντική απόφαση της Εθνοσυνέλευσης ήταν η κατάργηση των διοικητικών σωμάτων των Γερουσιών[25].

Την 1^η Απριλίου συγκροτείται επταμελής επιτροπή, που ως αντικείμενο είχε να συντάξει ποινική νομοθεσία σύμφωνα με το πρότυπο της Βυζαντινής νομοθεσίας [26]. Στη σύνθεση της επιτροπής υπερτερούσαν αριθμητικά οι κληρικοί[27]. Συγκεκριμένα, οι κληρικοί ήταν οι εξής: Ρέοντος και Πραστού Διονύσιος, ο Ταλαντίου Νεόφυτος, ο Βενιαμίν ο ιερομόναχος από τη Λέσβο, ο ιερομόναχος Γεράσιμος Παπαδόπουλος και ο ιεροδιάκονος Γρηγόριος Κωνσταντάς[28]. Τα λαϊκά μέρη, που ήταν τέσσερα, ήταν ο Πανούτσος Νοταράς, ο Ιωάννης Ζαΐμης, ο Γεώργιος Αινιάν κι ο Ιωάννης Κοντουμάς[29].

Στην Β΄ Εθνοσυνέλευση συζητήθηκαν τα ζητήματα της εκκλησιαστικής ευταξίας και εκκλησιαστικής κεφαλής[30]. Αποφασίστηκε ο Υπουργός Θρησκείας να συντάξει σχέδιο σχετικά με τις εκκλησιαστικές διατάξεις[31] και να το καταθέσει στη Διοίκηση για να έχει υπόσταση η Εκκλησία στην Ελλάδα[32]. Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Οικονόμο των εξ Οικονόμων η Εθνοσυνέλευση επέβαλε προφορικά να μη γίνεται κανένα έγγραφο του Πατριαρχείου δεκτό, ούτε και κάποιου ιεράρχη από την Κωνσταντινούπολη[33] για όσο κρατά ο αγώνας[34]. Επίσης, ο Οικονόμος επισήμανε τους κινδύνους που μπορεί να έχει η με οργανικό νόμο της Α΄ Εθνοσυνέλευσης εξομοίωση των αυτοχθόνων Ελλήνων με όσους έρχονται από τις έξω περιοχές, για να μην μεταβεί η ηγεσία της πολιτείας σε ξένα χέρια. Ο διορατικός κληρικός θεώρησε αναγκαίο να γίνει μια διευκρίνιση στο άρθρο του νόμου της Α΄ Εθνοσυνέλευσης και να γραφτεί ότι το δικαίωμα ανάληψης αξιωμάτων έχουν μόνο όσοι είναι αυτόχθονες Έλληνες και έχουν πολιτογραφηθεί και που θα έχουν το δικαίωμα να αναλάβουν ανώτατα αξιώματα στον κρατικό μηχανισμό[35]. Η Συνέλευση τοποθετήθηκε σ' αυτό ορίζοντας ότι οι Υπουργοί Πολέμου, Θρησκείας και Εσωτερικών θα μπορούν να κρίνουν και να αποφασίζουν για την ανάληψη των αξιωμάτων[36].

Η Εθνοσυνέλευση του Άστρους όρισε τη σύνθεση της Κυβέρνησης απέκλεισε στρατιωτικούς, καθώς επίσης απομάκρυνε τον Θ. Νέγρη, που συντάχθηκε πλέον με τους στρατιωτικούς που είχαν δυσареστηθεί από την όλη κατάσταση. Ωστόσο, κατόπιν πιέσεων και αντιδράσεων ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ανέλαβε την πέμπτη θέση του Εκτελεστικού[37].

Δυστυχώς, η προσπάθεια να κερδίσουν τον έλεγχο της εξουσίας δημιούργησε δύο μέτωπα, τα οποία σταδιακά μετατρέπονταν σε πολιτικές φατρίες που ξεχνούσαν ποιο είναι το κοινό καλό και ενεργούσαν σύμφωνα με τις προσωπικές φιλοδοξίες των μελών που τις απάρτιζαν. Οι σημαντικές νίκες των ναυτικών δίνουν στους καπετάνιους το δικαίωμα να θέλουν να έχουν ισχυρή άποψη και να αποβλέπουν στην ανάληψη διοικητικών αξιωμάτων. Επίσης, παρατηρείται το φαινόμενο της συσπείρωσης των αντρών που ανήκουν στην ίδια κατηγορία, όπως για παράδειγμα έπραξαν οι ακμάζουσες οικογένειες της Πελοποννήσου. Μπροστά στον επικείμενο κίνδυνο να περιθωριοποιηθούν από το παιχνίδι της εξουσίας ξέχασαν τις μεταξύ τους διαφορές και συνασπίστηκαν για να αντιμετωπίσουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους. Γενικά, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους στρατιωτικούς και τους πολιτικούς ολοένα αυξάνονταν[38]. Το ένα στρατόπεδο που ουσιαστικά τα μέλη του ταυτίζονταν με τα μέλη του Εκτελεστικού και αποτελούνταν κυρίως από τους Προκρίτους της Πελοποννήσου και το Βουλευτικό που υποστηρίζονταν από νησιώτες, οπλαρχηγούς και στο οποίο συμμετείχαν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Ανδρέας Λόντος και Ανδρέας Ζαΐμης[39].

Το Βουλευτικό σώμα κρίνοντας παράνομες κάποιες ενέργειες του Εκτελεστικού αξίωσε την παραίτηση και αρνούμενα τα μέλη να παραιτηθούν προέβη σε σύσταση νέου Εκτελεστικού[40], ορίζοντας τον Γεώργιο Κουντουριώτη ως πρόεδρο και με νέα έδρα το Κρανίδι[41].

Τα κίνητρα των δύο πλευρών δεν περιορίζονταν μόνο στην ανάληψη εξουσίας[42]. Στην περίπτωση των νησιωτών και ιδιαίτερα των Υδραίων απέβλεπαν και την παραχώρηση εκ μέρους της κεντρικής εξουσίας γης στην περιοχή της Αργολίδας [43].

Η προβλεπόμενη συνέλευση της Γερουσίας της Ανατολικής Ελλάδας στις 14 Σεπτεμβρίου του 1821 δεν πραγματοποιήθηκε. Οι εργασίες της συνέλευσης ξεκίνησαν δύο μήνες αργότερα και συγκεκριμένα στις 15 Νοεμβρίου. Συμμετείχαν πρόκριτοι, κληρικοί και οπλαρχηγοί διαφόρων περιοχών της Ελλάδας, όχι μόνο από την Ανατολική Στερεά Ελλάδα. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε στη Συνέλευση ο Άνθιμος Γαζής και ο ιεροδιάκονος Γρηγόριος Κωνσταντάς[44]. Δεν είναι εύκολο να υπολογισθεί το πόσο συνέβαλε ο Άνθιμος στην τελική μορφή που είχε το κείμενο του καταστατικού οργανισμό, που τιτλοφορούνταν «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», γιατί δεν υπάρχουν στοιχεία που να διασώθηκαν και να το μαρτυρούν. Ωστόσο, τα μέλη της συνέλευσης τον εκλέγουν πληρεξούσιο για τις επαρχίες στην ανατολική Στερεά Ελλάδα, όσον αφορά τις εργασίες της Α' Εθνοσυνέλευσης[45].

Ήταν γεγονός πλέον η κατάργηση των τοπικών διοικητικών οργάνων τόσο της Πελοποννήσου, όσο και της Στερεάς Ελλάδας με απόφαση της Β' Εθνοσυνέλευσης του Άργους. Σχετικά με τη Γερουσία της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας, πρέπει να σημειωθεί ότι λίγους μήνες πριν τη Εθνοσυνέλευση του Άστρους οι επίσκοποι Θηβών Παισίου και Καρυστίας Νεόφυτου, εργάστηκαν για την κατάργηση του Αρείου Πάγου. Οι δύο επίσκοποι συνεργάστηκαν με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, που ήταν σε διαφωνία και αντιπαλότητα με το συγκεκριμένο διοικητικό όργανο και πέτυχαν με τη βοήθεια και άλλων προσώπων την κατάργηση της στην συνέλευση που πραγματοποιήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου 1822[46], στην οποία προήδρευε ο Αθηνών Διονύσιος[47]. Οι διοικητικές αρμοδιότητες της Ανατολικής Χέρσου

Γερουσίας μεταφέρονταν μέχρι να συγκληθεί η Β΄ Εθνοσυνέλευση στις αντιπροσωπείες και τις εφορείες των ελεύθερων περιοχών. Σε τελετή που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1822 ανακηρύχτηκε ο Οδυσσέας Ανδρούτσος αρχιστράτηγος[48]. Δύο συμμετέχοντες αρχιερείς και συγκεκριμένα ο Αθηνών Διονύσιος και ο Θηβών Παΐσιος έδωσαν στον Ανδρούτσο ως όπλο για τους μελλοντικούς αγώνες, το ξίφος του Ομέρ Βρυώνη[49], γεγονός που δυσχέραινε πολιτικά και διπλωματικά τις σχέσεις τους με τον Νέγρη και τα μέλη του Αρείου Πάγου που τον υποστήριζαν[50].

Η οριστική κατάργηση του Αρείου Πάγου δεν ανέκοψε την πολιτική Δράση του Άνθιμου Γαζή, που απλά κινήθηκε από άλλη θέση με σκοπό να ενισχύσει την εδραίωση του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, συμμετέχοντας ως μέλος σε όλες τις επιτροπές των πρώτων χρόνων, που συγκροτήθηκαν για να αντιμετωπίσουν τα ανακύπτοντα στρατιωτικά θέματα[51]. Συγκεκριμένα, αναγνώριση της δράσης του ήταν η εκλογή του από το Βουλευτικό ως μέλος της επιτροπής που συστάθηκε το Μάιο του 1824 για να αντιμετωπιστούν διάφορα στρατιωτικά θέματα[52]. Ο Γαζής εργάστηκε και ως μέλος επιτροπών για εκπαιδευτικά θέματα[53].

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

Παραπομπές:

[1] Α. Σβώλος, *Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-1975/1986, Η Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας*, σ.231.

[2] Κ. Σκαλτσάς, *Τα πολιτεύματα της Νεώτερης Ελλάδος (1821-1975)*, σ. 27-28.

[3] Α. Κουνδάκη, *Υπομνήματα*, σ. 65.

[4] Α. Μάμουκας, (όπως σημ. 198), τ. Β΄, σ. 91-98.

[5] Η. Παπαθανασόπουλος, «*Η σύλληψις του Παλαιών Πατρών Γερμανού*», *Ιστορία Εικονογραφημένη* 57 (1973), σ. 148-149.

[6] Ρ. Καμηλάρης, *Γρηγορίου Κωνσταντά Βιογραφία - Λόγοι - Επιστολαί*, σ.210.

[7] Γ. Δημακόπουλος, *Η Διοικητική Οργάνωσις κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν*

, σ. 103.

[8] Θ. Σπεράντζας, «Γρηγόριος Κωνσταντάς ως Έφορος της Παιδείας ανά τας Κυκλάδας», *Επετηρίς της Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* τ. Α΄(1960), σ. 34, Πρβλ., Κ. Δημαρά, «Γρηγόριος Κωνσταντάς», *Φροντίσματα*, τ. Α (1962), σ. 98.

[9] Ν. Σωτηράκης, *Βενιαμίν ο Λέσβιος Βιογραφία*, σ. 45.

[10] Σ. Παπαδόπουλος, «Βενιαμίν ο Λέσβιος», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 3(1966).

[11] Α. Άλκη, *Προς την ακμή του νεοελληνικού Διαφωτισμού (Οι διενέξεις του Λεσβίου στη Σχολή Κυδωνίων)*, σ. 44.

[12] Γ. Δημακόπουλος, (όπως σημ. 269), σ. 220.

[13] Α. Σπηλιάκος, «Ο καπετάν δεσπότης Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος», *Πανηγυρική Μνήμη*, σ.123.

[14] Κ. Καλαντζής, *Μεγάλες Μορφές. Ο Μεθώνης Γρηγόριος Παπαθεοδώρου, 1770 - 1825*, σ.45 .

[15] *Ιστορικό Αρχείο Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. Ε΄, 2(1965), σ. 377.

[16] Κ. Πετρακάκος, *Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδας*, τ. Α΄, σ. 340-342, πρβλ., Μ. Φερετός - Χρ. Δεληγιαννόπουλος, «Γεράσιμος Παγώνης», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 4 (1964), στ. 345-348.

[17] Ο Θεόδωρος Κανελλόπουλος ήταν οικονόμος της Επισκοπής Μεθώνης Ναυαρίνου και Νεοκάστρου, όταν εκλέχτηκε βουλευτής Μεθώνης. «Κατάλογος δια τους παρευρισκομένους Βουλευτάς από τας ελευθέρας Ελλ. Επαρχίας και τους ελλείποντας» *Αρχ. Ελλ. Παλιγγενεσίας, Λυτά Έγγραφα Α΄ και Β΄ Βουλευτικής Περιόδου*, τ. Α΄, σ. 162.

[18] Ι. Βογιατζίδου, «Νεοελληνικά Ανέκδοτα 1812 -1831». *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τ. Η΄1923, σ. 280.

[19] Το Παραστατικό Έγγραφο του Επισκόπου Βρεσθένης Θεοδώρητου,

εκδόθηκε στο Μυστρά και σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη στην ομάδα «Αρχαία Αγώνος».

[20] Γ. Δημακόπουλος, (όπως σημ. 269), σ. 222.

[21] Β. Ατέσης, *Ο Ευβοίας Νεόφυτος Αδάμ*, σ. 45.

[22] Το Παραστατικό έγγραφο του Θεόφιλου Καίρη εκδόθηκε στην Ανδρο στις 19 Μαρτίου, Ι. Βογιατζίδου, «Νεοελληνικά Ανέκδοτα 1812 -1831». Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τ. Η΄1923 σ. 285.

[23] Το Παραστατικό έγγραφο του Γρίβα εκδόθηκε στο Νεόκαστρο στις 17 Σεπτεμβρίου και βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη στη Συλλογή Αρχαία Αγώνος

[24] Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, τ. ΣΤ΄, σ. 390.

[25] Α. Φραντζή, (όπως σημ. 157), σ. 271.

[26] Κ. Μανίκας, *Η διαμόρφωση των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας στη Νεώτερη Ελλάδα (1821- 1852)*, τ Α΄ Η περίοδος της Επανάστασεως, σ. 47-48.

[27] Κ. Μάμουκας, (όπως σημ. 198), τ. Γ΄, σ. 72-74.

[28] Κ. Οικονόμος, (όπως σημ. 232), σ. 28.

[29] F. Rouqueville, (όπως σημ. 69), σ. 188-189.

[30] Ι. Κωνσταντινίδης, *Η Εκκλησία*, σ. 36.

[31] Α. Μεταξάς, (όπως σημ. 206), σ. 96.

[32] Ch. Frazee, (όπως σημ. 144), σ. 85.

[33] Κ. Οικονόμος, (όπως σημ. 232), σ. 455.

[34] Γ. Πρίτζιπας, (όπως σημ. 226), σ. 21.

- [35] Κ. Οικονόμος, (όπως σημ. 232), σ. 30-31.
- [36] Κ. Μαμουκας, (όπως σημ.198), τ. Γ΄, σ. 14-15.
- [37] Α. Κουνδάκη, (όπως σημ. 181), σ. 66.
- [38] Γ. Μαραβέγια, *Η Επανάσταση του 1821 6+ 6 χρόνια μονογραφίες*, σ. 306.
- [39] Κ. Κώστας, *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας*, σ. 155.
- [40] Κ. Γουντχάους, *Ο πόλεμος της Ελληνικής ανεξαρτησίας*, σ. 136.
- [41] Κ. Κώστας, (όπως σημ. 301), σ. 155-156.
- [42] Ν. Ροτζώκος, *Επανάσταση και Εμφύλιος Πόλεμος στο Εικοσιένα*, σ. 36.
- [43] Μ. Οικονόμος, *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή ο ιερός των Ελλήνων αγών*, σ. 396.
- [44] Β. Σφυρόερας, *Η συνέλευση των Σαλώνων*, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ.Ε΄ σ. 195.
- [45] “Επιστολή Άνθιμου Γαζή προς το Εκτελεστικόν” 25 Φεβρουαρίου 1824, Κρανίδιον Γενικά Αρχεία του Κράτους ΕΚΤ. Φ. 3/312.
- [46] Κ. Καραστάθης, *Επίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος Μεταξάς Ένας μεγάλος αγωνιστής του 1821 και της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821 - 1833*, σ. 81-82.
- [47] Κ. Μανίκας, (όπως σημ. 288), σ. 169.
- [48] Α. Βακαλόπουλος, «Σκοτεινές σελίδες της Επαναστάσεως του 1821: Ανταρσία σύλληψη και θανάτωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου (2 Ιουνίου 1825) και απόπειρα δολοφονίας του γαμπρού του Ed. Trelawny (αρχές Ιουνίου 1825) Τιμητικό αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Κωνσταντίνο Καλοκύρη», *Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, σ. 63.

[49] Δ. Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών*, σ. 51-52.

[50] Β. Σφυρόερας, *Η σταθεροποίηση της επανάστασεως 1821-1823*, σ. 264.

[51] Σ. Βουτυράς Σ., *Λεξικόν Ιστορίας και Γεωγραφίας, Κωνσταντινούπολη 1871*, τ.Β', σ. 13.

[52] *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας. Εγκρίσει και δα-πάνη της Βουλής των Ελλήνων*, τ.Β' σ. 296.

[53] Τ. Ευαγγελίδης, *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας*, τ.Α', σ. 248.

<https://bit.ly/3yDBxVG>